

”בדין היה שיהיו קורין פרשת בלק ובלעם בכל יום”

הקדמה

פרשת בלק היא כל כך חשובה, עד שאמרו בגמרא במסכת ברכות (יב ע”ב):
 ”בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע! ומפני מה לא קבעוה? משום טורח צבור”.
 וכן אמרו בירושלמי שם (פ”א ה”ה).
 מדוע בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע? בדבר זה נחלקו הדעות בבבלי
 ובירושלמי ובמפרשיהם, ומכל אחד מההסברים ניתן ללמוד על חשיבותה של
 הפרשה.

א. הבבלי ומפרשיו

בגמרא במסכת ברכות (יב ע”ב) נאמר: ”אמר ר’ אבהו בן זוטרתאי אמר רב
 יהודה בר זבידא: בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע. ומפני מה לא קבעוה?
 משום טורח צבור”.
 שאלה על כך הגמרא: ”מאי טעמא? אילימא משום דכתיב בה: ’א-ל מוציאם
 ממצרים’? לימא פרשת רבית ופרשת משקלות, דכתיב בהן יציאת מצרים”¹!
 ענתה הגמרא: ”אלא אמר רבי יוסי בר אבין: משום דכתיב בה האי קרא:
 ’כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו””.
 שאלה על כך הגמרא: ”ולימא האי פסוקא ותו לא”!
 ענתה הגמרא: ”גמירי כל פרשה דפסקה משה רבינו - פסקינן, דלא פסקה
 משה רבינו - לא פסקינן”.
 יש לשאול: מה מיוחד בפסוק ”כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו”, שבגללו
 רצו לקבוע את פרשת בלעם בסדר התפילה?
 בדבר זה נחלקו המפרשים.

¹ עיין ב”פני יהושע” בד”ה ”אמר ר’ אבהו” ששאל מדוע לא הקשתה הגמרא מפרשיות ”קדש”, ”והיה
 כי יביאך”, ועיין שם מה שתירץ. ועיין ב”בן יהודע” שתירץ שפרשיות רבית ומשקלות הן יותר
 קצרות, וכיון שהגמרא הסבירה שלא קבעו את פרשת בלק מפני טורח הציבור, לכן חיפשה הגמרא
 פרשות קצרות מאד שלא יהיה בהן טורח הציבור.

1. הסבר רש"י

פירש רש"י: "כרע שכב - דדמי ל'ובשכבך ובקומך', שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו, לשכב שלמים ושקטים, כארי וכלביא". יש להעיר על דבריו שהפסוק "כרע שכב כארי", שונה באופן מהותי מהפסוק "ובשכבך ובקומך". שכן הפסוק "ובשכבך ובקומך" מדבר על **הציווי שציוה ד' אותנו** לקרוא קריאת שמע, ואילו הפסוק "כרע שכב כארי" מדבר על כך **שהקב"ה שומר אותנו!**

אכן המאירי שם כתב בשונה מרש"י: "חכמים בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע בכל יום, מפני שכל אותו ענין מורה על השגחת הא-ל יתברך עלינו, ושכתוב בו 'כרע שכב כארי', שהוא מורה על הבטחה קיימת. ולא נמנעו אלא מפני טורח צבור".

המאירי פירש בדומה לרש"י, שהפסוק מדבר על השגחת ד' עלינו, אך לא כתב שהפסוק דומה לפסוק "ובשכבך ובקומך". אולי יש ליישב את רש"י שכוונתו היא שבזכות קריאת שמע בבקר ובערב הקב"ה שומר אותנו בשכבנו ובקומנו.²

2. הסבר המהרש"א

א. הסבר המהרש"א בחידושי הלכות

המהרש"א בחידושי הלכות העיר על הגמרא: "הוא מגומגם, דמ'וכלביא מי יקימונו לא משמע קימה של שחרית!"

וכתב על כך: "ויותר ניחא להגיה קרא קמא: 'הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף', דמהאי קרא דרש שפיר קריאת שמע של שחרית ושל ערבית. וכן הוא בהדיא בתנחומא (בלק יד) ובמרדכי³ וילקוט (תשסט)".

במבט ראשון נראה שכוונת המהרש"א בסוף דבריו היא שבמדרשים אמרו שרצו לקבוע את פרשת בלק בתפילה בגלל הפסוק "הן עם כלביא יקום", אבל דבר זה לא נזכר שם, ולכן צריך להסביר שכוונתו היא שבמדרשים הנזכרים דרשו שבני ישראל זריזים לקום לקרוא קריאת שמע מהפסוק "הן עם כלביא יקום", ולא מהפסוק "כרע שכב כארי", כפי שנזכר לעיל, בשני המאמרים הראשונים בפרשה.

² ועיין עוד ב"עין איה" על אגדות הש"ס לראי"ה קוק שם (חלק א עמוד 67 סימן קע).
³ נראה שצריך להיות כתוב "ובמדרש רבה" (כ, כ), שכן שם כתוב כן, ואילו במרדכי לא כתוב כן. ואולי היה כתוב: "ובמ"ר", ואחר כך כתבו בטעות: "ובמ"ר", ופתחו: "ובמרדכי".

עוד יש להעיר שהמהרש"א הבין שכוונת הגמרא באומרה שרצו לקבוע את פרשת בלק בתפילה בגלל הפסוק "כרע שכב כאר"י" היא מפני ששם מדובר על קריאת שמע, ולא כרש"י, שפירש "שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלום ושקטים כאר"י וכלביא".

ב. הסבר המהרש"א בחידושי אגדות

בחידושי אגדות כתב המהרש"א: "משום דכתיב ביה האי קרא 'כרע שכב'. היינו קריאת שמע של ערבית, דכתיב ביה: 'ובשכבך', וכפירוש רש"י. 'וכלביא מי יקימנו' היינו קריאת שמע של שחרית, דכתיב ביה: 'ובקומך', דהיינו 'וכלביא מי יקימנו', דוודאי אין מי שמקימו, אלא הוא קם מאליו בזריזות, כך יש לו לאדם לעמוד מאליו בזריזות בזמן קריאת שמע של שחרית, שלא יעבור זמנו. ושוב מצאתי בתנחומא דמייתי קרא דלעיל מיניה: 'הן עם כלביא יקום וגוי לא ישכב עד יאכל טרף וגוי', והוא נכון טפי בדרש זה לענין קריאת שמע של שחרית וערבית"⁴.

נראה מהמהרש"א שהבין בדעת רש"י שהפסוק מדבר בקריאת שמע, וכנראה למד כך מפני שרש"י כתב "דדמי ל'ובשכבך ובקומך". אבל כפי שהסברנו, רש"י לא כתב שהפסוק מדבר בקריאת שמע, אלא בשמירת הקב"ה עלינו. ומה שכתב רש"י "דדמי ל'ובשכבך ובקומך" כוונתו שבזכות קריאת שמע הקב"ה שומר עלינו.

בי"עץ יוסף" שבי"עין יעקב" כתב על דברי המהרש"א: "ובספר 'סמיכת חכמים'⁵ כתב דיותר נראה כגירסתנו, דמקדים שכיבה לקימה, והוי ממש מענין קריאת שמע, דכתיב: 'ובשכבך ובקומך', מה שאין כן בפסוק הנ"ל מקדים קימה לשכיבה⁶. ועוד לשון 'כרע שכב' הוא יותר מעין השבת, כי כרע הוא כריעה והשתחויה, דהיינו קריאת שמע ותפילה, ואחר כך 'שכב'".

ב. הירושלמי ומפרשיו

בתלמוד הירושלמי במסכת ברכות (פ"א ה"ה) נאמר: "ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יהודה בר זבודה: בדין היה שיהיו קורין פרשת בלק ובלעם בכל יום, ומפני מה אין קורין אותן? שלא להטריח את הצבור. רבי חונה אמר: מפני שכתוב בה שכיבה וקימה.

⁴ עיין ב"מסורת הש"ס" בגמרא שצינו: "גירסת מהרש"א: 'הן עם כלביא יקום' עד יאכל טרף' וכן הוא בהדיא בתנחומא". ועיין ב"שפת אמת" על התורה פרשת בלק שציטט את הפסוק "הן עם כלביא יקום" [גם בתרני"ב (פא ע"א), וגם בתרני"ו (פב ע"א)]!

⁵ לרב נפתלי כהן צדק (פפד"מ תס"ד).

⁶ כן כתב גם ה"תורה תמימה" בפרשתנו (כד, ט אות יז).

ר' יוסי בי רבי בון אמר: מפני שכתוב בהן יציאת מצרים ומלכות.
אמר ר"א: מפני שכתובה בתורה ובנביאים ובכתובים.”

1. הסבר ה”פני משה”

פירש ה”פני משה”: ”ר' חונה וכו' - כלומר: דמפרשי מפני מה בדין היה לקרות גם לפרשת בלק ובלעם.

מפני שכתוב בה שכיבה וקימה - 'כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו', ודמי ל'ובשכבך ובקומך', שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו לשכב שלום ושקטים כארי וכלביא, ולפיכך היה בדין שיהיו קורין גם פרשה זו, אי לאו משום טורח ציבור.

יציאה ומלכות - יציאת מצרים: 'א-ל מוציאם ממצרים'. ומלכות: 'ותרעת מלך בוי'.

בתורה, בנביאים ובכתובים - מחסדי המקום עלינו שלא אבה לשמוע אל עצתם. בנביאים - 'עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אתו בלעם בן בעור' (מיכה ו, ה).⁸ ובכתובים - בנחמיה (יג, א-ב): 'ביום ההוא נקרא בספר משה וגוי אשר לא יבוא עמוני ומואבי וגוי כי לא קדמו וגוי וישכר עליו את בלעם לקללו, ויהפך אלקינו הקללה לברכה”.

לפי הסבר ה”פני משה”, מלבד שתי הסיבות שנזכרו בבבלי - יציאת מצרים ושמירת ד' עלינו בשכבנו ובקומנו - יש בירושלמי שתי סיבות נוספות שבגללן רצו לקבוע פרשת בלק בתפילה: מפני שמוזכרת בה **מלכות ד'**, ומפני שמוזכר בה **חסד ד'** עלינו, שלא הרשה לבלק לקלל אותנו, חסד שמודגש גם בנביאים וגם בכתובים.⁹

⁷ כן פירש גם בספר ”יפה מראה” על הירושלמי. ועיין שם שתמה מדוע לא אמרו כן בבבלי, ותיירץ שהבבלי הסביר את הפסוק על יהושע, כמו שדרשו במדרש רבה (כ, כ), ולא על מלכות שמים.
⁸ יש להעיר שבלעם נזכר בנביאים לא רק בספר מיכה, אלא גם בדבריו האחרונים של יהושע (כד, ט-י): 'ויקם בלק בן צפור מלך מואב וילחם בישראל, וישלח ויקרא לבלעם בן בעור לקלל אתכם. ולא אביתי לשמוע לבלעם, ויברך ברוך אתכם, ואצל אתכם מידו”.

הסיבה שקבעו להפטיר בפרשת בלק בספר מיכה, המאוחר, ולא בספר יהושע, המוקדם יותר, היא כנראה בגלל הפסוקים הקודמים שם בספר מיכה (ה, ו-יג), שמדברים לעתיד לבוא, כנבואות בלעם, וכן מפני שיש שם דימוי של עם ישראל לאריה, כדברי בלעם. ועיין עוד ב”חזון המקרא” להפטר בלק (חלק א עמ' 404).

⁹ עיין ב”פני יהושע” בברכות שם שכתב על דברי הבבלי: ”ואף שאיני כדאי, מכל מקום נראה מאמר זה תמוה לומר שביקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע משום האי קרא דיציאת מצרים ושכיבה וקימה, דמה בכך? כמה קראי כהאי גוונא אשכחן טובא!

ולכאורה היה נראה לי בזה דבלאו הכי היה צד חיוב להזכיר ענין בלק בכל יום, כדקאמר מיכה לישראל: 'עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב' (ו, ה), משמע שיש צד לזכרו. ואף על גב דפסטיא דקרא איכא למימר דזכירה בלב קאמר, מכל מקום כיון דדרשינן בירושלמי (כאן פ”א ה”ה) בקרא

2. הסבר ה"אגדת אליהו"

בספר "אגדת אליהו" על אגדות הירושלמי¹⁰ כתב: "אומרם 'בדין היה שיהיו קורין פרשת בלק ובלעם', מלבד הטעם דמפרש מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה... אמר מלת 'בדין', לכלול בו טעם אחר, והוא שאנו עדת ישראל אוהבים להקב"ה, כמו שכתוב: 'ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך וכו' (דברים ו, ה), ומפרשת בלק ובלעם מתפרסם שכשם שאנו אוהבים אותו, גם הוא אוהב אותנו, דכתיב: 'ויהפך ד' אלקיך לך את הקללה לברכה, כי אהבך ד' אלקיך' (שם כג, ו). והוא על דרך שאמר הקב"ה: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם - 'שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד', גם אני אומר: 'ומי כעמדך ישראל גוי אחד בארץ', כדאמרינן במסכת חגיגה (ג ע"א). וכיון שכן בדין הוה דכיון שאנו אומרים בכל יום: 'ואהבת את ד' אלקיך', לומר גם כן בכל יום פרשת בלק ובלעם, להראות שגם הוא אוהב אותנו. שאינו כמלך בשר ודם שחייבים כולם לאהבו ואף על פי שהוא אינו אוהב אותם".

בשונה מה"פני משה" שכתב ששלושת האמוראים - רבי חונה, ר' יוסי בי רבי בון ור"א - מסבירים את ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יהודה בר זבדא, הסביר ה"אגדת אליהו" ששלושת האמוראים אינם מסבירים אותו, אלא מוסיפים עליו, וטעמו של ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יהודה בר זבדא הוא אהבת ד' אותנו, שמקבילה לציווי שנצטוו לאהוב את ד'.

דוהגית בו יומם ולילה' שהגיות יומם ולילה שוין, וכיון דפרשת ציצית לא שייך לומר בלילה, כדפליגי תנאי במתניתין דבסמוך, משום הכי בקשו לקבוע יותר פרשת בלק, כדי שתהא הגיות יום ולילה שוין, וממילא יתקיים בזה מאמר הנביא דקאמר 'זכר נא' - הזכירו בפה ממש. וכן משמע קצת מלשון הירושלמי דאמר ר"א: 'מפני שכתובה בתורה ובנביאים ובכתובים...'.
ועיין בספר "מגדים חדשים" על מסכת ברכות (לרב דוד יואל וייס, ירושלים תשמ"ט) שכתב בשם ספר "דברי יואל" (פרשת בלק עמ' קכח) שלפי ה"פני יהושע" מצוה מדברי קבלה להזכיר פרשת בלק בכל יום, וכתב שלדעתו הדבר אינו נכון.
ועיין בספר "עלי תמר" על הירושלמי כאן שכתב: "משמע דיחיד שקורא אחר התפילה פרשת המן ועוד כמה פרשיות כאלו, יש לו לקרוא גם פרשת בלק ובלעם".
ועיין בסדר "בית יעקב" ליעב"ץ, בסוף תפילת שחרית ב"עשר זכירות", שכתב בזכירה התשיעית לזכור שהציל ד' אותנו מבלק ובלעם כמו שכתוב בספר מיכה, וזכירה זו יסדה החיד"א בספרו "עבודת הקדש" ב"צפורן שמיר" א, ד וב"כף אחת" סימן כ"ה [ועיין ב"לקוטי מהרי"ח" על סדר התפילה לרבי ישראל חיים פרידמאן, בסוף תפילת שחרית, ב"סדר הזכירות" (ועיין גם בהוספות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ז' בסופה, שהביא את הפסוק מספר מיכה)].
¹⁰ לרב אליהו הכהן, מחבר הספרים "שבט מוסר" ו"מדרש תלפיות" (איזמיר תקט"ו).

"בדין היה שיהיו קורין פרשת בלק ובלעם בכל יום" 315

לפי זה יש בירושלמי שלש סיבות נוספות, מלבד שתי הסיבות שנזכרו בבבלי, שבגללן רצו לקבוע פרשת בלק בתפילה: מפני שמוזכרים בה: מלכות ד', חסד ד' ואהבת ד'¹¹.

3. הסבר ה"יפה עינים"

גם ה"יפה עינים" (על הבבלי בברכות יב ע"ב) הסביר נקודה מסוימת בירושלמי אחרת מה"פני משה": "בירושלמי שם (פ"א ה"ה) קאמר ר' יוסי בר בון [דהוא ר' יוסי בר אבין] מפני שיש בה יציאת מצרים ומלכות בית דוד, ומשום שכיבה וקיימה רב הונא קאמר לה. ולפי זה יתכן דגם הכא כוונתו שכלול בו מלכות בית דוד, והוא כארי וכלביא".

ה"פני משה" הסביר שלפי ר' יוסי בר בון רצו לקבוע פרשת בלק בתפילה מפני שיש בה יציאת מצרים ומלכות שמים, ואילו ה"יפה עינים" הסביר שרצו לקבוע פרשת בלק בתפילה מפני שיש בה מלכות בית דוד.

ניתן להביא ראיה לדבריו ממה שכתב רש"י, שהפסוק "כרע שכב כארי" (כד, ט), שנאמר בנבואה השלישית, מתיחס לתקופת שלמה, כפי שהתבאר במאמר הראשון בפרשה: "האם יש רעיון החורז את כל הברכות של בלעם?".

4. הסבר נוסף

על פי דברי ה"יפה עינים" שהכוונה למלכות בית דוד, נראה לפרש הסבר נוסף. יש לשים לב שרבי יוסי בי רבי בון שבירושלמי לא הביא את הפסוק "כרע שכב כארי וכלביא", שכתוב בנבואה השלישית, אלא אמר באופן כללי: "מפני שכתוב בהן יציאת מצרים ומלכות". לפי זה נראה לפרש שהכוונה היא למלכות משיח בן דוד, שבו עוסקת הנבואה הרביעית, כפי שהתבאר במאמר "למי מתייחסת הנבואה הרביעית של בלעם?".

הסבר זה יכול להסתייע בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"א ה"א), שהדגיש מאוד את חשיבות הציפיה למשיח, וכתב: "וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו - לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו". לפי זה הסיבה שבגללה רצו לקבוע פרשה זו בתפילה היא כדי לקבוע בנו בכל יום את הציפיה לביאת המשיח!

---

¹¹ אמנם ה"אגדת אליהו" לא הסביר את דברי ר"א כ"פני משה" (עיין שם בהסברו), אך גם הוא הסביר את חסד ד' עלינו בדעת ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יהודה בר זבדא.

סיכום

- חז"ל לימדונו שראוי היה לקבוע שנאמר כל יום את פרשת בלק בתפילה, והסיבה שבגללה לא קבעו זאת היא רק בגלל אורכה של הפרשה.
- נאמרו שמונה סיבות שבגללן ראוי היה שנאמר את פרשת בלק בכל יום :
1. מפני שנזכרת בה יציאת מצרים (הבבלי).
  2. לזכור שהקדוש ברוך הוא שומרנו בשכבנו ובקומנו, לשכב שלום ושקטים, כארי וכלביא (רש"י בהסבר הבבלי).
  3. לזרז את האדם לקום כארי לעבודת ד' (מהרש"א בהסבר הבבלי).
  4. מפני שמוזכרת בה מלכות ד' ("פני משה" בהסבר הירושלמי).
  5. מפני שמוזכר בה חסד ד' עלינו, שלא הרשה לבלעם לקלל אותנו ("פני משה" בהסבר הירושלמי).
  6. לזכור את אהבת ד' אותנו, שמקבילה לציווי שנצטוינו לאהוב את ד' ("אגדת אליהו" בהסבר הירושלמי).
  7. לזכור את מלכות בית דוד ("יפה עינים" בהסבר הירושלמי).
  8. לצפות לביאת המשיח (הסבר נוסף בירושלמי).

סיום

ד' יזכנו לזכור תמיד את מלכות ד' עלינו, את אהבת ד' אותנו, ואת חסד ד' עלינו, שהתגלו במיוחד ביציאת מצרים ובשמירתו אותנו מקללת בלעם, אבל הם קיימים לאורך כל הדורות, ומתוך כך נהיה זריזים לקיים כל מצוותיו, ונזכה לביאת המשיח במהרה בימינו, אמן.